

Nr 340

Av fröken Karlsson och herr Nilsson i Svalöv, om en provisorisk komplettering av den praktiska lärarutbildningen.

»Kraftiga åtgärder från statsmakternas sida är otvivelaktigt av nöden för att tillförsäkra de unga lärarna den praktiska yrkesutbildning de behöver och ge dem utbildningen i rättan tid. Åtgärderna är så mycket mer angelägna, som ett betydande antal lärare, vilka redan är i tjänst ute vid läroverken, ännu icke har kunnat erhålla sin praktiska lärarutbildning».

Orden återfinnas i prop. 209/1954 (sid. 45) och spegla onekligen ganska uttömmande det aktuella läget på yrkesområdet. Enligt de redogörelser, som i den nämnda propositionen lämnas, komma ämnesläraraspiranterna att under de närmaste åren stiga från omkring 275 till inemot 450 under 1950-talets sista år. Det fastslås i samband därmed, att den nuvarande organisationen av lärarkursanstalter är otillräcklig. Den maximala utbildningskapaciteten vid elva högre allmänna läroverk och fyra folkskoleseminarier (17 per läroverk och 11 per seminarium) blir 231 lärare per år (reellt 1953 endast 206). Läget förändras icke nämnvärt därav, att 1954 års riksdag dels beslöt inrättandet från läsåret 1954/55 av en ny praktisk lärarkurs vid statens normalskola, dels om en lärarhögskola i Stockholm, som, eftersom den är avsedd att börja sin verksamhet läsåret 1956/57, tidigast i slutet av år 1957 maximalt kan lämna 60 alumner ifrån sig. Dessa åtgärder medföra alltså en förstärkning av högst 77. Om därtill läggas de 231, vi nyss nämnde om, få vi ett antal av 308 vid ingången av 1958, då emellertid provårskön, enligt uppgift i prop. 209/1954, skulle kunna beräknas till 808 för att 1959 stegras till 874.

Det förefaller, som om departementschefen i årets statsverksproposition resignerat inför läget. Konsekvensen borde ha krävt, att departementschefen inriktat sig på att åtminstone fortsätta på vägen att inrätta nya praktiska lärarkurser. Departementschefen (statsverksprop., VIII ht, p. 184) slår sig emellertid till ro med den kurs, som av riksdagen beviljades i fjol, samt med den likaledes då beviljade lärarhögskolan. Dessa ha dock, som nyss nämndes, endast begränsade möjligheter att förändra läget. Det förefaller som om departementschefen anslöt sig till SK:s ståndpunkt, att det vore ett slöseri med arbetskraft att fortsätta med att inrätta nya provårsläroverk; det vore bättre att kunna välja ut de lämpligaste lärarna som handledare för läraraspiranterna och koncentrera utbildningen till lärarhögskolor.

Vi vill icke förneka, att denna tanke kan te sig riktig. Vi vill emellertid påpeka, att en dylik lösning för statsverket måste bli dyrare än den tidigare organisationen, främst därigenom att för syftets vinnande minst sju lärarhögskolor måste organiseras utöver den redan beslutade, givetvis var och en förbunden med krav på åtminstone viss nybyggnad. Härtill kommer även att därigenom under den nuvarande lärarbristen ett avsevärt antal högkvalificerade lärarkrafter undandras aktiv lärarinsats. Det väsentliga blir likväl att så många nya lärarhögskolor näppeligen kunna tänkas stå färdiga förrän tidigast i slutet av nästa årtionde.

Denna översikt ger alltså vid handen, att dels de åtgärder, som hittills på den praktiska lärarutbildningens område vidtagits, äro otillräckliga, dels att inrättandet av lärarhögskolor visserligen må te sig acceptabelt men att icke heller här åtgärderna inom rimlig tid ha någon effektiv verkan för en minskning av dagens provårskö. Vi måste emellertid godta läget sådant det är. Vi befinna oss verkligen i en krissituation och måste resolut och fördomsfritt handla därefter.

Det kan på sitt sätt vara lugnande, att vårt land i här berörda hänseenden icke befinner sig i en enastående situation. Många av Europas länder ha efter det andra världskrigets slut haft liknande svårigheter att brottas med. Den lärarbrist, som hos oss under särskilt de fem senaste åren gjort sig gällande med ständigt stegrad kraft, har sin motsvarighet även i andra länder. Man har där, liksom hos oss, tvingats till mera eller mindre drastiska åtgärder för att få fram lärare i de obligatoriska undervisningsformerna. Frågan om lärarutbildningen har kommit på en central plats i diskussionen. Vi skola här till en början taga upp några synpunkter ur den engelska debatten till övervägande, främst i vad de beröra den praktiska lärarutbildningen för lärare, avsedda att tjänstgöra på, som det hos oss heter, det nuvarande realskolestadiet eller på enhetsskolans högstadium (klasserna 7—9).

I England sker lärarutbildningen vid särskilda utbildningsanstalter (Training Colleges). England med Wales är indelat i 17 områden (Area training organizations = ATO). Inom varje område finns ett universitet, till vilket utbildningen knytes. Tidigare krävdes i samband med lärarkursen 12 veckors praktisk kontakt med undervisning. Önskemålet synes vara att få denna tid utsträckt till en termin. Redan nu står lärarhögskolornas ledning i nära förbindelse med samtliga skolformer inom sina områden. Lärar-aspiranterna placeras för den praktiska utbildningen i de skolor, som tillhöra området, och »handledas» där av skolans lärare under överinseende av »lärarhögskolans» personal. Tendensen synes vara, att man vill undvika fixerade »demonstrationsskolor», knutna till lärarhögskolan (Training College). Alla skolor stå som medarbetare vid utbildningen av nya lärare (Se härom bl. a. C. A. Rickardson m. fl.: *The education of teachers in England, France and U. S. A.*, Unesco 1953, p. 81 ff.). Man använder alltså i princip

skolorna på platsen, ibland också i lärarkandidatens hemtrakt under någon tid av utbildningen (Greta Hedin: Engelsk uppfostran, Stockholm 1947, sid. 145). Läraraspiranten får alltså på detta sätt kontakt med arbetet inom olika skolformer och är ej enbart bunden till »auskultation» vid, som hos oss, den skola, där vederbörande gör sitt »provår».

I Frankrike äro förhållandena något annorlunda. Sedan läraraspiranten efter ämnesutbildningen vid universiteten och yrkesutbildning vid lärarhögskolan lämnat den senare anstalten placeras vederbörande i en skola av den typ, som utbildningen avsett. Man tjänstgör där tre månader som »provkandidat» och vid slutet av tiden avläggas undervisningsprov, omfattande tre timmar inför en tremannakommitté, bestående av den statliga inspektören för undervisningen på området som ordförande, skolans rektor och en lärare på närmast högre undervisningsstadium. Först därefter är vägen fri till ordinarie anställning (*Hélène Brulé: The education of teachers etc.*, p. 179).

I Förenta staterna äro förhållandena beträffande lärarutbildningen ytterst olika och har knappast något intresse för lösandet av vårt svenska problem om »provårskön».

Vad som för oss i dagens sammanhang är av vikt måste vara att få fram någon metod, som för de studenter, som avslutat sin ämnesutbildning vid universiteten och högskolorna, skulle möjliggöra att inom rimlig tid få den yrkesutbildning, som är av betydelse både för dem själva och de elever, de ha att undervisa. Av skäl, som vi ovan antytt, synes det ej vara nog att invänta inrättandet av nya lärarhögskolor. Vi måste här räkna med ett övergångsskede och det är för detta, vi måste konstruera en improvisation. Denna måste uppenbarligen anknyta till det tidigare systemet med »provårsläroverk».

Som vi tidigare nämnt om, ha vi redan elva provårsläroverk (Göteborg: Hvitfeldtska läroverket, Vasa, Lund: Katedralskolan, Malmö: högre allmänna läroverket för gossar, Stockholm: Bromma högre allmänna läroverk, Norra latin, högre realläroverket å Norrmalm. Statens normalskola, högre allmänna läroverket på Södermalm, Umeå högre allmänna läroverk, Uppsala högre allmänna läroverk) samt fyra provårseminarier (Göteborg, Lund, Stockholm och Uppsala). Elevantalet pendlar här mellan 673 (högre realläroverket å Norrmalm i Stockholm) och 1 491 (Statens normalskola i Stockholm). De städer, det här gäller, Göteborg, Lund, Malmö, Stockholm, Umeå och Uppsala — märk väl, endast sex stycken! — kunna ur allmänmänskliga synpunkter tänkas vara attraktiva (möjligen tillhör icke Umeå denna kategori). Urvalet av lärarpersonalen har därför kunnat hållas på en hög nivå. Slutsatsen skulle alltså bli, att ett läroverkskollegium i de nämnda städerna stode kvalitativt högre än på andra skolorter. Konklusionens riktighet skall ej generellt förnekas men den anmärkningen torde

dock vara skälig, att även dessa kollegier ej enbart bestå av mönsterpedagoger. Man kan även i dessa fall ha rätt att tala om ett både—och.

Med den utveckling, som elevtillströmningen till våra allmänna läroverk under särskilt det senaste decenniet tagit, ha lärarkollegierna på motsvarande sätt utökats. Kollegier på mellan 40—50 personer eller däröver äro icke ovanliga. De innesluta ofta lärare både på gymnasial- och realskoleplanet med gedigen akademisk utbildning och en yrkeserfarenhet, som ofta sträcker sig över ett par årtionden. Man kan fråga sig, hur det är möjligt att fransäga sig deras möjlighet till insatser, då det i ett krisläge gäller att medverka till blivande, yngre kollegers utbildning i yrket. Den synpunkten har nämligen skymtat, att våra möjligheter att få fram nya provårsläroverk vore begränsad till de här tidigare nämnda städerna.

I själva verket torde det emellertid ligga så till, att visserligen icke varje läroverk kan uppvisa ett lärarkollegium av samma relativa homogenitet som ett läroverk i de nämnda städerna men likväl att i de flesta läroverk torde finnas en eller flera ämnesrepresentanter, som stå på den vetenskapliga och pedagogiska nivå, som man har rätt att kräva vid ett provårsläroverk. Det vore enkelt nog att exemplifiera detta men det torde i detta sammanhang ej vara lämpligt.

Man skulle alltså kunna tänka sig den allmänna uppläggningsen av en efter dessa linjer utvidgad provårsverksamhet på följande sätt. Provårskandidaterna skulle för olika ämneskombinationer hänvisas till olika läroverk. Somliga anvisades att för fullgörandet av provår i t. ex. matematik, fysik och kemi inställa sig vid läroverket i X., under det att de, som hade ämneskombinationen modersmålet plus något modernt språk, hänvisades till läroverket i Y. Läroverken i X. och Y. skulle alltså icke i detta fall ha andra ämnen att svara för. Det är emellertid naturligtvis också möjligt, att ett dylikt läroverk även kunde svara för flera ämnesgrupper. För den för alla provårskandidater gemensamma undervisningen i pedagogik, psykologi, hygien, muntlig framställning, metodik m. m. kunde en tillfällig koncentration ske till de omnämnda sex städerna. Det kunde för övrigt här räcka med fem (Göteborg, Lund, Stockholm, Umeå och Uppsala). Undervisningen av denna art borde sedan kompletteras med att rektorerna på respektive orter, där provårsutbildning ägde rum, delgäve aspiranterna sina erfarenheter ur den svenska skolans vardag.

Vi ha för närvarande utöver de nämnda provårsläroverken och seminarierna inte mindre än 21 läroanstalter, som ha ett elevantal av över 1 000 (Gävle h. a. l., Göteborg: h. a. l. i Majorna, Burgårdens samrealskola, Praktiska realskolan, Halmstads h. a. l., Hälsingborgs h. a. l. för gossar, Kalmar h. a. l., Karlskrona h. a. l., Karlstads h. a. l., Kristianstads h. a. l., Malmö h. a. l. för gossar, Norrköpings h. a. l., Solna h. a. l., Enskede h. a. l., Kungsholmens h. a. l., Nya elementarskolan i Stockholm, h. a. l. på Östermalm, Västerås h. a. l., Växjö h. a. l., Örebro karolinska läroverk samt Östersunds

h. a. l.). Vi ha också 8, som ha över 900 elever (Djursholms samskola, Eskilstuna h. a. l., Jönköpings h. a. l., Linköpings h. a. l., Luleå h. a. l., h. a. l. för flickor å Norrmalm i Stockholm, Sundsvalls h. a. l. och Uddevalla h. a. l.) samt 6, som ligga över ett elevantal av 800 (Härnösands h. a. l., Malmö: Realskolan och komm. gymnasiet, Skellefteå h. a. l., h. a. l. för flickor på Södermalm, komm. gymnasiet och samrealskolan i Brännkyrka, S:t Görans samrealskola och Södertälje h. a. l.). Över 700 elever ha vi i 2 läroverk (Skara h. a. l. och Uppsala ensk. l.) och över 600 elever, ett elevantal, som ett kort ögonblick betecknades som *optimum* i en offentlig utredning för något årtionde sedan, i 3 läroverk (Lunds privata elementarskola, Vasa realskola i Stockholm, komm. gymnasiet och samrealskolan i Gubbängen). Vi nämna även Strängnäs h. a. l. med 551 elever.

Det kan naturligtvis också tänkas, att en högt förtjänt vetenskapsman och lärare råkat få sin tjänstgöring förlagd till ett läroverk med lägre elevantal än de här nämnda. Detta kunde föranleda en provårskurs i denne lärares ämnen vid just det läroverket. I regel är dock elevantalet med de därav följande större kollegierna mera vägledande för den provisoriska utveckling av provårsinstitutionen, som vi här åsyftat. Andra synpunkter, som härvidlag äro av betydelse, äro också, hur respektive läroverk äro utrustade i fråga om undervisningsmaterial samt hur rektorerna på resp. orter kunna bedömas lämpliga för uppgifter av denna art. Behållningen av en provårskurs har, som var och en, vilken har erfarenhet på området, torde kunna intyga, i mycket hög grad samband med provårsledarens personlighet och förståelse för den uppgift, som åvilar en sådan.

»Provårskön» omfattar alltså just nu 800—900 individer. Statsmakterna synas själva, som av det inledande citatet framgår, erkänna vikten av att något bör göras för att »tillförsäkra de unga lärarna den praktiska yrkesutbildning de behöva och ge dem utbildningen i rättan tid.» Man talar om behovet av »kraftiga åtgärder». Vårt syfte med det här framförda förslaget har varit att peka på en möjlighet för »övergångsgenerationens» lärare att, innan lärarhögskolornas organisation utbyggts, få sin yrkesutbildning före den tidpunkt, då de pensioneras. Exempel från både England och Frankrike samt även U. S. A. visar, att det är fullt tänkbart att i undantagsfall — för de nämnda länderna gällde det att bemästra läget under och efter det andra världskriget — få även ur kostnadssynpunkt godtagbara lösningar på dylika besvärliga problem under lojal medverkan från alla de berörda parterna. Det går, om man vill.

Med stöd av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att genom skolöverstyrelsens försorg undersökningar för en provisorisk komplettering av den praktiska lärarutbildningen vidtagas samt att Kungl. Maj:t sedermera för riks-

dagen framlägger de förslag, som av gjorda överväganden
kunna föränledas.

Stockholm den 26 januari 1955

Eva Karlsson

Eric Nilsson
i Svalöv
